Değerler Eğitimi Dergisi
Cilt 21, No. 46, *319-346*, Aralık 2023

Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Öğretmen Tutumları ve Saygı Değerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi ve Aralarındaki İlişki

Examination of Teacher Attitudes and Value of Respect Perceived by Secondary School Students According to Different Variables and the Relationship Between Them

Nurcan ÖZCAN, Sorumlu Yazar | Corresponding Author
Sakarya Üniversitesi, Sakarya / Türkiye | Sakarya University, Sakarya / Türkiye
ssylg.nrcn@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9864-9980

Yusuf KESKİN, Doç. Dr. | Assoc. Prof.
Sakarya Üniversitesi, Sakarya / Türkiye | Sakarya University, Sakarya / Türkiye
ykeskin@sakarya.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-1072-6708

Şener DOĞAN
Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Kocaeli / Türkiye | Kocaeli Provincial Directorate of National Education, Kocaeli / Türkiye
senerdogan250@hotmail.com
https://orcid.org/0009-0008-6526-9744

ISSN: 1303-880X
e-ISSN: 2667-7504
http://ded.dem.org.tr

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received Date: 19.04.2023
Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.11.2023
Yayın Tarihi / Published Date: 25.12.2023
Lisans / Licence: CC BY-NC-4.0.
Tr/En: Tr

Atıf/Citation: Özcan, N., Keskin, Y., Doğan, Ş. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Öğretmen Tutumları ve Saygı Değerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi ve Aralarındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21 (46), 319-346.

https://doi.org/10.34234/ded.1285958

Çıkar Çatışması / Competing Interests:
Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler. / The authors declare that they have no competing interests.

Yazar Katkıları / Author Contributions:
ÖZCAN, N. (%60), KESKİN, Y. (%30), DOĞAN, Ş. (%10)

Öz: Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının ve sahip oldukları saygı değerinin ne düzeyde olduğunu, aralarında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını, cinsiyet ve sınıf seviyesi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmanın olup olmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada nicel araştırma desenlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerinde okuyan 359 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak "Öğretmen Tutumları Öğrenci Formu" ve "Saygılı Olma Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen veriler araştırmanın amacı ve soruları doğrultusunda istatistiksel işlemlere tabi tutularak çözümlenmiştir. Analizler sonucunda; ortaokul öğrencilerinin algıladıkları demokratik, otoriter ve serbest öğretmen tutum düzeylerine göre saygılı olma eğilimine daha çok sahip oldukları görülmüştür. Öğretmen tutumlarını daha çok demokratik tutum olarak algıladıkları ve algıladıkları öğretmen tutumları ile saygılı olma eğilimleri arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Öğrencilerin, demokratik öğretmen tutumuna ilişkin algıları artıkça saygılı olma eğilimleri artmıştır. Kız öğrencilerde demokratik öğretmen tutumu algı düzeyi ve saygılı olma eğilim düzeyi erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Algılanan otoriter tutum, serbest tutum ve toplam öğretmen tutum düzeyleri ise erkek öğrencilerde daha yüksektir. Ayrıca öğrencilerin sınıf seviyeleri ile algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutları, toplam öğretmen tutumları ve saygı değerleri arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu görülmüştür. Öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutumu 5. sınıf öğrencilerinde, otoriter ve serbest öğretmen tutumu 8. sınıf öğrencilerinde, toplam öğretmen tutumu ve saygı değeri düzeyi 5. sınıf öğrencilerinde diğer sınıf seviyelerine göre daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Tutumu, Değerler Eğitimi, Saygı, Öğrenci, Sosyal Bilgiler.

&

Abstract: This research investigates the teacher attitudes perceived by secondary school students and the level of value of respect they have. It was carried out to examine the level at which the study was conducted, whether there was a significant relationship between them, and whether there was a significant difference according to gender and grade level variables. The study is a quantitative research and conducted through general screening model. The study group of the research consists of 359 students studying at the fifth, sixth, seventh and eighth grade levels of secondary school. "Teacher Attitudes Student Form" and

"Inclination for Respect Scale" were used as data collection tools. The data obtained was analyzed by subjecting it to statistical procedures in line with the purpose and questions of the research. As a result of the analysis, it has been observed that secondary school students have more tendency to be respectful according to their perceived democratic, authoritarian and liberal teacher attitude levels. It was observed that they perceived teacher attitudes as more democratic attitudes and that there was a significant relationship between their perceived teacher attitudes and their tendency to be respectful. As the students' perceptions of democratic teacher attitudes increased, their tendency to be respectful increased. The perception level of democratic teacher attitude and the tendency to be respectful are higher in female students than in male students. Perceived authoritarian attitude, liberal attitude and total teacher attitude levels are higher in male students. In addition, it was observed that there was a significant difference between the students' grade levels and the sub-dimensions of teacher attitudes they perceived, total teacher attitudes and respect values. It was observed that the democratic teacher attitude perceived by the students was higher in 5th grade students, the authoritarian and liberal teacher attitude was higher in 8th grade students, and the total teacher attitude and respect value level was higher in 5th grade students compared to other grade levels.

Keywords: Teacher Attitude, Values Education, Respect, Student, Social Studies.

(The Extended Abstract is at the end of the article)

Giriş

İnsanın iyiyi sorgulaması, iyi olanı toplumun üyelerine aşılama konusundaki gayreti var olduğu günden itibaren görülmektedir. Toplumlarda "iyi insan" sorunsalı sağlıklı iletişim açısından güncelliğini yitirmeyip çok daha önem arz eder duruma gelmiştir. Sosyal varlık olan insanın sosyalleşebilmesi ancak ait olduğu toplumun düşüncesini, duygusunu, inancını, işleyişini ve yaşayış biçimini sindirmesiyle olmaktadır (Göksu, 2007). Sosyalleşme sürecinde olan insan, toplumun ortak davranış biçimlerini, kuralları ve ilkeleri öğrendikten sonra kendi bireysel amaçları ile toplumun amaçları arasında bağ kurmakta ve sonuçta ortak değerleri özümsemektedir (Köknel, 1996).

İnsan açısından kendi hayatının önemli bir yanını oluşturan değer; Türk Dil Kurumu (2018) sözlüğünde "Herhangi bir kavramın önemini, anlamını belirlemeyi amaçlayan soyut ölçü, kıymet." olarak tanımlanmaktadır. Dökmen (2005) ise de-

ğer kavramını "Belirli bir insan davranışının veya yaşam amacının, bir diğerinden daha üstün olduğu yönündeki tutarlı ve derin inançtır." şeklinde tanımlamaktadır. 2017 yılında yenilenen ilköğretim programlarının bireyleri çok yönlü yetiştirmeyi hedeflediği ve bu amaçla farklı değer kategorilerinde tutum ve davranış kazandırmayı önemsediği görülmektedir. Programların değer içeren tüm kazanımları birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin çok yönlü gelişimi ve dengeli bir insan olarak yetiştirilmelerinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Esasen dengeli insan arayışı programların açıklama kısmında ifade edilmekte ve öğrencilerin çok yönlü gelişimine özel vurgu yapılmaktadır. Ayrıca 2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nin temel felsefesinde insanın çok yönlülüğüne değinilmiş; eğitim sistemlerinin, ancak insan doğasına ait tüm unsurlara ilişkin bütüncül bir sorumluluk geliştirebildiği ölçüde başarılı olabileceği belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018). Milli Eğitim Bakanlığı (2019a) tarafından hazırlanan Değerler Eğitimi Yönergesinde "Farklılıklara Saygı, Empati ve Saygı" ile ilgili özelliklere doğrudan yer verilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanununda ise insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan ve verimli kişiler yetiştirmek Türk Milli eğitiminin temel amaçları arasında sıralanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2019b).

Okul programlarında var olan veya olmayan değerlerin öğrenciye kazandırılması, belli kurallara göre öğrencilerin disipline edilmesi, öğrencilerin ahlak gelişimlerinde pay sahibi olunması, kişilik gelişimlerine olumlu katkı sağlanması okulların önemli görevlerindendir (Baysal, 2013). Değerler eğitimi geçmişten günümüze kadar olan süreçte eğitim sisteminin en önemli kısmında var olarak insanoğlunun her daim altını çizdiği ahlaki ve evrensel değerlere sahip olan ve bu değerler doğrultusunda davranan insan yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Saygı, sevgi, adalet, sorumluluk vb. değerlerin bireylere kazandırılması değerler eğitimi ile sağlanacaktır. Değerler eğitiminin uzun vadeli amacı, günümüz toplumunda sorun haline gelmiş ahlaki konularda yardımcı olmak ve toplum için daha güvenilir bir dünya inşa etmektir (Altan, 2011).

Değerlerin kişiler tarafından özümsenmesi, gelecek kuşaklara aktarılması ve canlı tutulması eğitim sistemlerinin temel görevlerinden biridir (Çakıroğlu, 2013). Bu anlamda okullar, değerlerin yeni nesillere ulaştırılmasını sağlayarak sağlıklı bir toplum inşa edilmesine fırsat sunmaktadır (Dewey, 2008). Dolayısıyla okullar sadece akademik bilgi sunan ve sadece bu yanıyla başarı amaçlayan kurumlar olmaktan çıkmıştır. Okullar, ulusal ve evrensel değerlerin genç nesillere aktarımını sağlayarak öğrencilerin değerleri benimsemeleri noktasında kilit role sahiptir (Turan ve Arslan, 2016). Söz konusu ulusal ve evrensel değerlerden birisi

de "saygı" değeridir. İnsanlar gün geçtikçe değişik durumlara maruz kalmaktadır. Söz konusu durumlar karşısında en doğru davranış şeklini bularak göstermesi kişinin mutlu olmasına sebep olurken sağlıklı toplumun inşa edilmesine de katkı sağlar. Bir bireyin söz konusu davranışı sergileyebilmesi sahip olduğu saygı değeri ile ilişkilidir. Bu nedenle kişilere aile ortamında, okulda ve sosyal çevrede saygı değerini öğrenebilmeleri için fırsatlar verilmelidir (Maden, 2017).

Saygı değerini TDK (2009) "Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısı ile bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet etmek." olarak tanımlamıştır. Kişilik gelişim sürecinde sahip olunan saygı değerinin kaynağının, vicdani olup içsel süreçlerle mi meydana geldiği veya otorite ve ceza kaynaklı olup dışsal baskılar sonucu mu meydana geldiği önemlidir. Bu soruya doğru cevap ancak gerçek anlamda saygı eğitimi alındığında verilebilir (Maden, 2017). Kıral'a (2018) göre saygı; bir kişinin yarar, üstünlük, değer verme, kutsallık gibi sebeplerle kişiler veya duruma karşı dikkatli ölçülü ve daha özenli davranma şeklinde ortaya çıkan tutumla diğerlerini rahatsız etmekten sakınma duygusunu kapsamaktadır.

Öğrencilerin değer kazanmaları sürecinde, beceri kazandırma süreçlerinde olduğu gibi öğretmen kilit role sahiptir. Bandura'nın (1986) "Gözlem Yoluyla Öğrenme" adını verdiği kuram; çocuğun, en önemli öğrenme yaşantılarını inşa ederken daha çok diğerlerinin davranışlarını gözlemleyerek sosyal öğrenme yaptığını savunur. Öğrencilere model olmanın değerlerin kazandırılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşan çalışmalara da (Aktepe ve Yel, 2009; Beldağ, 2012; Başcı, 2012) rastlanmaktadır. Değerler eğitiminde çocuğun içinde bulunduğu çevrenin önemi göz ardı edilemez. Özellikle yapılan çalışmalar, bireylerin kahraman veya lider olarak algıladıkları rol model kişilerin davranışlarının etkisi altında kaldıklarını ifade etmektedir (Erjem ve Çağlayandereli, 2006). Saygı ve etik öğretiminde en önemli unsurlardan biri rol model olmaktır. Öğrenciler; öğretmenlerinin tutumlarını, davranışlarını, mesleklerine olan yaklaşımlarını, amirleri, iş arkadaşları ve yardımcılarıyla kurdukları iletişim şekillerini, öğrencilere nasıl davrandıklarını ve en önemlisi öğrencilerin sorularına, yanıtlarına ve ödevlerine verdikleri tepkileri gözlemlerler (Gardner, 2006). Öğretmen tutumları; demokratik tutum, otoriter tutum ve serbest tutum olmak üzere üç grup içinde toplanabilir (Tezcan, 1985).

Öğretmen ve öğrenci okul hayatının aralarında yoğun ilişki bulunan paydaşlarındandır. İletişim; değerler eğitimi, akademik eğitim ve davranış aktarımı açısından önemlidir. Öğretmen-öğrenci ilişkisi, öğretmenin öğrencilere göstermiş olduğu davranışlardan etkilenir. Öğretmen tutum ve davranışlarının, öğrenciye

karşı samimi, dürüst, değer veren, yargılamadan öğrenciyi olumlu insan olarak ele alan ve öğrenci ile empati yapabilen nitelikte olması oldukça önem arz eder. Öğretmenin öğrenci ile olan ilişkisinde etkili diyalog kurması için öğretmenin eşitlik, saydamlık, empati ve yeterlik gibi niteliklere sahip olması gerekir (Şahin, 2011). Demokratik tutum, kişinin farklı her kişiye, duruma, nesneye yönelik demokratik düşüncelerle belirli tutum ve davranışları göstermesini sağlayan öğrenilmiş eğilimdir (Tekin vd., 2009). Büyükkaragöz (1995) ise demokratik tutumu, kişinin iletişim kurduğu bireyin fikirlerini dinlemesi, düşüncelerine destek olması, iletişime açık olması ve ortak fikirler üreterek çözüm bulabilmesi şeklinde ifade etmiştir. Hoşgörü, demokratik tutum içinde var olur. Bu hoşgörü; sevgi, saygı, iş birliği, kolaylaştırma, iletişim kurma gibi ögelerden oluşur.

Öğrenci duygu ve düşüncelerini özgürce dile getirdiği sürece okul ortamındaki demokratik tutum anlam kazanır. Öğrenciler topluma karşı demokratik tutum sergilemeyi bu sayede öğrenirler. Öğrencilerin, zıt fikirlere karşı saygı duyma, anlayış gösterme ve kendi düşünceleriyle kıyaslama fırsatları olur. Bu sayede demokratik hayatın sunduğu imkânlardan yararlanır ve kendilerini geliştirirler (Aydın, 2010). Demokratik öğretmen ise sosyal olmayı önemser ve bunun için öğrenciyi destekler. Öğrencilerin ortak çalışmalarında öncü olarak farklı çalışmalarla elde edilecek ürünün daha zengin olacağının fark edilmesinde öğrencilere örnek olur. İş birliği yapmanın, beraber ürün ortaya çıkarmanın hazzı öğrencilere tecrübe ettirilerek sosyal kutuplaşmanın oluşması engellenir (Yapıcı, 2007).

Otoriter öğretmen tutumunun olduğu öğretmen-öğrenci ilişkisi ise gelenekseldir. Önceki dönemlerde öğretmenin kontrol merkezi olma isteği ile otoriter tutum göstermesi normal karşılanmıştır. Fakat günümüzde eğitim anlayışındaki değişiklikler ile veli isteklerinin yön değiştirmesi sonucu otoriter öğretmen tutumundan vazgeçilmeye başlanmıştır. Otoriter öğretmen tutumunda, öğretmen sert uygulamalarla kontrol sağlayarak öğrenci etkinliklerini yönlendirir, sınıf planları ile emir yayınlar ve öğrencilere sadece ne yapacağını değil, ne düşüneceğini de söyler. Otoriter öğretmen tutumunun var olduğu sınıf ortamında, etkin rolde öğretmen sadece kendini görür, öğrenciler ise pasif alıcı durumunda görülür (Kaya, 2006).

Serbest öğretmen tutumu, otoriter öğretmen tutumunun terk edilmeye başlanmasıyla otorite karşıtı davranma niyeti ile ortaya çıkmıştır (Kaya, 2006). Otoriter tutumun serbest tutum ile değiştirilmesi öğretmenlerin başka sorunlarla karşılaşmalarına sebep olmuştur. Serbest tutum sergileyen öğretmen, öğrenci seçim ve etkileşimine karışmayıp ders planlarından ve öğrencinin yönlendirilmesinden bilinçli olarak vazgeçerek öğrencilere liderlik yapmamıştır. Fakat

serbest öğretmen tutumunun olduğu sınıf ortamlarında ne yapılacağına ve ne yapmak istediklerine öğrenciler karar vermişlerdir (Kaya, 2006).

Çocukların bazı zorunlu kurallara uyması gerekir. Bu kurallar okullarda göz önünde tutulmalıdır. Öğretmen, öğrenciler arasında ayrımcılık yapmamalıdır. Bu durum kuralların genele uygulanmasına zarar verir. Öğrenci, diğer öğrencilerle farklı kurallara itaat ettiğini öğrendiğinde inatçı ve kural tanımaz olacaktır (Kant, 2009).

Değerlerin, bireysel davranış ve tutumları etkilediği, toplumun kültürel değerleriyle etkileşim içinde olduğu sosyal psikologlar ve davranış bilim insanları tarafından kabul edilmiştir. Değerlerin kişi ve toplumsal sistemle ilişkide olduğu ve davranışları doğrudan veya dolaylı etkilediği belirtilmiştir (Özgüven, 1994).

Literatürde, Thornberg ve Oğuz (2013) öğretmen görüşlerine dayalı olarak yaptıkları çalışmada; saygı gösterme, hoşgörülü olma, yardım etme, adil ve dürüst davranma, empati gibi davranışların öğrencilere kazandırılması gereken en önemli davranışlar arasında yer aldığı sonucuna varmışlardır. Yurt içinde değerler ve öğretmen tutumları ile ilgili direkt bir çalışmaya rastlanmadığı, Sarmusak (2011) tarafından ilköğretim 4 ve 5. sınıfların empatik eğilimleri ve algıladıkları öğretmen tutumlarının öğrenci değerlerine etkisinin araştırıldığı fakat ortaokul seviyesinde bu anlamda bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada, algılanan öğretmen tutumlarının saygı değerini ne ölçüde açıkladığı araştırılacaktır. Bu bağlamda, yapılacak araştırmanın, Türkiye'deki ortaokul öğrencilerinin değer oluşturma sürecine, algılanan öğretmen tutumları ve saygı değeri açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma; ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının ve saygı değerinin ne düzeyde olduğunu, aralarında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını, farklı değişkenlere (cinsiyet, sınıf düzeyi) göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilimleri ne düzeydedir?
2. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyete göre algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
4. Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilimleri anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Betimsel araştırmalar, bir olayı olduğu gibi araştıran ve mevcut durumu belirlemeye çalışan araştırma türleridir. Bu araştırmalarda araştırılacak olay ve durumlar ayrıntıya inerek araştırılır. Olayın, önceki olay ve durumlarla bağlantısı araştırılarak olayın ne olduğuna dair betimleme yapılmaya çalışılmaktadır. İlişkisel tarama yöntemi (survey), betimsel araştırma türlerinde sık kullanılan yöntemlerin ilk sırasında gelir. Bu sebeple genelde betimsel araştırmalar, tarama (survey) araştırmaları şeklinde de bilinmektedir (Erkuş, 2005). Sosyal bilimlerde sık kullanılan, büyük gruplarda yürütülen, grup içindeki kişilerin olay ve bir olguyla alakalı tutum ve görüşlerinin alınarak olay ve olguların betimlendiği araştırmalar tarama (survey) araştırmalarıdır. Araştırmacı, mevcut durumu ayrıntılı bir şekilde betimlemeye ve durumla ilgili detaylı bilgi vermeye çalışır (Karakaya, 2007).

Bu araştırma, betimsel bir araştırma olup, genel tarama (survey) çalışmasıdır. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygı değerlerinin ne düzeyde olduğunu tespit etmek için öğrencilerden, Öğretmen Tutumları Öğrenci Formu ve Saygı Eğilim Ölçeği aracılığıyla bilgiler yazılı olarak toplanmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Kocaeli ili İzmit ilçesinde bulunan bir ortaokulda öğrenim gören ortaokul 5. sınıf (61 öğrenci), 6. sınıf (97 öğrenci), 7. sınıf (73 öğrenci) ve 8. sınıf (128 öğrenci) olmak üzere 173'ü kız 186'sı erkek toplamda 359 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçimi, amaçsal örnekleme yöntemlerinden "Kolay Ulaşılabilir Örnekleme Yöntemi" ile yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, Sarmusak (2011) tarafından geliştirilen "Öğretmen Tutumları Öğrenci Formu (ÖTÖF)" ve "Saygı Eğilim Ölçeği (SaEÖ)" ölçekleri kullanılmıştır. "Öğretmen Tutumları Öğrenci Formu" üç boyutlu (demokratik tutum, otoriter tutum ve serbest tutum) 19 maddeden oluşan bir ölçektir. "Öğretmen Tutumları Öğrenci Formu (ÖTÖF)" maddelerinin puanlanması dörtlü Likert tipinde "her zaman" (4), "çoğu zaman" (3), "çok nadir" (2), ve "hiçbir zaman" (1) şeklindedir. Olumsuz ifadelerde ise puanlama tam tersi yönünde seyretmiştir. Ölçekten alınacak mini-

mum puan 19, maksimum puan ise 76'dır. "Demokratik Tutum" alt boyutunda 10 madde vardır. "Demokratik Tutum" alt boyutundan en düşük alınabilecek puan 10 en yüksek 40'tır. "Otoriter Tutum" alt boyutunda 4 madde vardır. "Otoriter Tutum" alt boyutundan en düşük alınabilecek puan 4 en yüksek 16'dır. "Serbest Tutum" alt boyutunda 5 madde vardır. "Serbest Tutum" alt boyutundan alınabilecek en düşük puan 5 en yüksek 20'dir. Ölçeğin Cronbach alfa iç-tutarlılık güvenirlik katsayısı "Demokratik Tutum" alt boyutu için .83, "Otoriter Tutum" alt boyutu için .71, "Serbest Tutum" alt boyutu için .72, ve ölçeğin toplamı için ise .8766' dır.

"Saygı Eğilim Ölçeği (SaEÖ)" ise tek boyutlu ve 14 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin puanlanması, dörtlü Likert tipinde "Her Zaman" (4), "Çoğu Zaman" (3), "Çok Nadir" (2), ve "Hiçbir Zaman" (1) şeklindedir. Olumsuz ifadelerde puanlama ters yönde yapılmıştır. Puanları toplarken; 1. 2. 3. 6. ve 8. sorular tersinden toplanmaktadır. Ölçekte alınabilecek en az puan 14, en çok 56'dır. Ölçeğin Cronbach alfa iç-tutarlılık güvenirlik katsayısı .7725' tir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan ölçme araçları için ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapan araştırmacıdan e-posta aracılığı ile gerekli izin alınmıştır. Ayrıca, Sakarya Üniversitesi Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurul Onayı (12.04.2023 tarih ve E-61923333-050.99-238169 sayısı ile) alınmış ve araştırmanın yürütüldüğü ortaokulun bağlı olduğu Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırma izni alınarak, çalışma sürecinde yayın etiğinden taviz verilmemiştir. Araştırma, 2022-2023 öğretim yılının ikinci döneminde, Kocaeli ili İzmit ilçesinde bir devlet ortaokulunda eğitim görmekte olan öğrencilerden, iki farlı ölçme aracı kullanılarak araştırma verileri toplanmıştır. Yaklaşık olarak cevaplanmaları 15'er dakika süren iki ölçme aracı gönüllülük esasına göre katılımcılara dağıtılmış ve katılımcılara gerekli yönergeler verilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, SPSS 25 paket programı ile araştırmanın amacı ve soruları bağlamında çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, korelasyon ve t testi analizleri yapılmıştır. Öte yandan, tüm bu analizlerin yapılmasından önce normallik ve varyansların homojenliği testleri yapılmıştır. Normallik analizi; Kolmogorov Smirnov ve Shapiro Wilk normallik testleri ve basıklık çarpıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Veri setinin normallik

ve varyansların homojenliği varsayımlarını karşıladığı tespit edilmiş ve elde edilen sonuca göre analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Bunun için betimsel istatistikler, doğrudan korelasyon analizi, niceliksel iki grup ortalamasının karşılaştırılması için bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma amacı bağlamında yapılan istatistiksel işlemler sonucunda elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 1'de, ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeylerinin betimsel istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 1: Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Öğretmen Tutumları ve Saygılı Olma Eğilim Düzeylerinin Betimsel İstatistikleri

Değişkenler	N	En Az	En Çok	$\bar{x}$	Ss
Demokratik Tutum	359	1,00	4,00	3,16	,54
Otoriter Tutum	359	1,00	4,00	2,09	,67
Serbest Tutum	359	1,00	4,00	1,75	,52
Öğretmen Tutumları	359	1,00	4,00	2,57	,30
Saygı Değeri	359	1,00	4,00	3,42	,39

Tablo 1 incelendiğinde; ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları düzeyi ortalamaları ($\bar{x}$= 2,57) saygılı olma eğilim düzeyi ortalamasından daha düşüktür ($\bar{x}$= 3.42). Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından; demokratik tutum düzeyi ortalaması ($\bar{x}$= 3,16) serbest tutum düzeyi ortalamasından daha yüksektir ($\bar{x}$= 1,75). Buna göre ortaokul öğrencilerinin; saygılı olma eğilimine, algıladıkları öğretmen tutumlarına göre daha çok sahip oldukları ve öğretmen tutumlarını daha çok demokratik öğretmen tutumu olarak algıladıkları söylenebilir.

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları demokratik öğretmen tutum puanlarının standart sapmaları incelendiğinde; algıladıkları öğretmen tutumları alt boyutlarından otoriter tutum düzeyinde farklılaşma en çok (ss= 0,67), serbest tutum düzeyinde farklılaşma en azdır (ss= 0,52). Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutum düzeyindeki farklılaşma (ss= 0,30) saygılı olma eğilim düzeyindeki farklılaşmadan daha azdır (ss= 0,39).

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumu alt boyutları incelendiğinde; algıladıkları otoriter öğretmen tutumu bakımından birbirlerinden daha çok farklılaştığı, algıladıkları demokratik öğretmen tutumu ve algıladıkları serbest öğretmen

tutumu açısından daha az farklılaşarak birbirlerine daha benzer oldukları söylenebilir. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin toplam algıladıkları öğretmen tutumları bakımından farklılaşmanın daha düşük olduğu, birbirlerine daha çok benzedikleri ve saygılı olma eğilim düzeyi açısından farklılaşmanın daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 2'de, ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeyleri arasındaki doğrudan korelasyon analiz testi verileri sunulmuştur.

Tablo 2: Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Öğretmen Tutumları ve Saygılı Olma Eğilim Düzeyleri Arasındaki Doğrudan Korelasyon Analiz Testi

Değişkenler		Demokratik Tutum	Otoriter Tutum	Serbest Tutum	Öğretmen Tutumları	Saygı Değeri
Demokratik Tutum	r	1	-,378**	-,199**	,690**	,419**
	p		,000	,000	,000	,000
	N	356	356	356	356	356
Otoriter Tutum	r	-,378**	1	,303**	,270**	-,213**
	p	,000		,000	,000	,000
	N	356	356	356	356	356
Serbest Tutum	r	-,199**	,303**	1	,423**	-,053
	p	,000	,000		,000	,316
	N	356	356	356	356	356
Öğretmen Tutumları	r	,690**	,270**	,423**	1	,276**
	p	,000	,000	,000		,000
	N	356	356	356	356	356
Saygı Değeri	r	,419**	-,213**	-,053	,276**	1
	p	,000	,000	,316	,000	
	N	356	356	356	356	356

**p< .05

Tablo 2 incelendiğinde; ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeyleri arasında; algılanan öğretmen tutumlarının alt boyutları olan demokratik öğretmen tutumu (r= .42; p< .05) ile pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı, otoriter öğretmen tutumu (r= -.21; p< .05) ile negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı, serbest öğretmen tutumu (r= -.05; p> .05) ile negatif yönlü oldukça düşük düzeyde anlamlı olmayan, toplam öğretmen tutumu (r= .28; p< .05) ile pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3'te, ortaokul öğrencilerinin cinsiyete göre algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeyleri arasındaki t testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 3: Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Algıladıkları Öğretmen Tutumları ve Saygılı Olma Eğilim Düzeyleri Arasındaki t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	x̄	Ss	sd	t	p
Demokratik Tutum	Kız	174	3,23	,53	357	2,47	,014
	Erkek	185	3,10	,54			
Otoriter Tutum	Kız	174	1,97	,64	357	3,46	,001
	Erkek	185	2,21	,69			
Serbest Tutum	Kız	174	1,68	,51	357	2,62	,009
	Erkek	185	1,82	,52			
Öğretmen Tutumları	Kız	174	2,56	,33	357	,49	.628
	Erkek	185	2,57	,27			
Saygı Değeri	Kız	174	3,45	,39	357	1,58	,115
	Erkek	185	3,39	,38			

Tablo 3 incelendiğinde, ortaokul kız öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutum ortalaması (x̄= 3,23), erkek öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutum ortalamasından (x̄= 3,10) yüksektir. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından demokratik öğretmen tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermektedir (t357= 2,47; p< .05).

Ortaokul kız öğrencilerin algıladıkları otoriter öğretmen tutum ortalaması (x̄= 1,97) erkek öğrencilerin algıladıkları otoriter öğretmen tutum ortalamasından (x̄= 2,21) düşüktür. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından otoriter öğretmen tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermektedir (t357= 3,46; p< .05).

Ortaokul kız öğrencilerin algıladıkları serbest öğretmen tutum ortalaması (x̄= 1,68) erkek öğrencilerin algıladıkları otoriter öğretmen tutum ortalamasından (x̄= 1,82) düşüktür. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından serbest öğretmen tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermektedir (t357= 2,62; p< .05).

Ortaokul kız öğrencilerin algıladıkları toplam öğretmen tutum ortalaması (x̄= 2,56) erkek öğrencilerin algıladıkları toplam öğretmen tutum ortalamasına (x̄= 2,57) hemen hemen eşittir. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları toplam öğretmen tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermemektedir (t357= 0,49; p>.05).

Ortaokul kız öğrencilerin saygılı olma eğilim ortalaması (x̄= 3,45) erkek öğrencilerin saygılı olma eğilim ortalamasından (x̄= 3,39) bir miktar yüksektir. Ortaokul öğrencilerinin saygılı olma eğilimleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermemektedir (t357= 1,58; p> .05).

Tablo 4'te, ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeyleri arasındaki farklılıklara ilişkin anova testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 4: Ortaokul Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Algıladıkları Öğretmen Tutumları ve Saygılı Olma Eğilim Düzeyleri Arasındaki Farklılıklara İlişkin Anova Sonuçları

Değişkenler	Sınıf Düzeyi	N	x̄	Ss	F	p	Anlamlılık
Demokratik Tutum	5.sınıf	60	3,51	,37	19,45	,000	5-6,7,8 6-,8 7-,8
	6.sınıf	96	3,20	,48			
	7.sınıf	74	3,24	,55			
	8.sınıf	128	2,94	,50			
	Total	**358**	**3,17**	**,53**			
Otoriter Tutum	5.sınıf	60	1,92	,60	7,99	,000	8-5,6
	6.sınıf	96	1,92	,59			
	7.sınıf	74	2,09	,66			
	8.sınıf	128	2,30	,72			
	Total	**358**	**2,10**	**,67**			
Serbest Tutum	5.sınıf	60	1,58	,61	3,79	,011	8-5
	6.sınıf	96	1,72	,50			
	7.sınıf	74	1,76	,49			
	8.sınıf	128	1,85	,496			
	Total	**358**	**1,75**	**,52**			
Öğretmen Tutumları	5.sınıf	60	2,67	,29	4,34	,005	5-8
	6.sınıf	96	2,54	,27			
	7.sınıf	74	2,61	,28			
	8.sınıf	128	2,52	,29			
	Total	**358**	**2,57**	**,29**			
Saygı Değeri	5.sınıf	60	3,51	,38	6,26	,000	5-8 6-8
	6.sınıf	96	3,50	,36			
	7.sınıf	74	3,43	,34			
	8.sınıf	128	3,32	,36			
	Total	**358**	**3,42**	**,37**			

Tablo 4 incelendiğinde; ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyine göre algıladıkları öğretmen tutumlarının ve saygılı olma eğilim düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyine göre algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutları; demokratik tutum ($F(2\text{-}167)=19,45$; $p<.01$), otoriter tutum ($F(2\text{-}167)=7,99$; $p<.01$), serbest tutum ($F(2\text{-}167)=3,79$; $p<.01$), toplamda öğretmen tutumları ($F(2\text{-}167)=4,34$; $p<.01$) ve saygı değeri ($F(2\text{-}167)=6,26$; $p<.01$) sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılaşmaktadır. Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için çoklu

karşılaştırma (post-hoc) testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre; demokratik öğretmen tutum algılama düzeyi 5. sınıf ile 6, 7 ve 8. sınıflar arasında 5. sınıflar lehine ($\bar{x}$ = 3,51), 6. sınıflar ile 8. sınıflar arasında 6. sınıf lehine ($\bar{x}$ = 3,20), 7. sınıf ile 8. sınıf arasında 7. sınıf lehine ($\bar{x}$ = 3,24), otoriter öğretmen tutum algılama düzeyi 8. sınıf ile 5 ve 6. sınıflar arasında 8. sınıflar lehine ($\bar{x}$ = 2,30), serbest öğretmen tutum algılama düzeyi 8. sınıf ve 5. sınıf arasında 8. sınıf lehine ($\bar{x}$ =1,85), toplam öğretmen tutumları algılama düzeyi 5 ve 8. sınıflar arasında 5. sınıflar lehine ($\bar{x}$ = 2,67), saygılı olma eğilim düzeyi 5. sınıf ve 8. sınıflar arasında 5. sınıflar lehine ($\bar{x}$ = 3,51), 6 ve 8. sınıflar arasında 6. sınıflar lehine ($\bar{x}$ = 3,50) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutları (demokratik tutum, otoriter tutum, serbest tutum), algılanan öğretmen tutumları ve saygı değerleri arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu söylenebilir. Demokratik tutumun 5. sınıf seviyesinde; otoriter ve serbest tutumun 8. sınıf seviyesinde daha yüksek algılandığı söylenebilir. Algılanan öğretmen tutumlarının ve saygı değerinin 5. sınıf seviyesinde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sınıf içinde lider görülen öğretmenin sınıf içi tutumları, öğrencilerin yaşantılarını doğrudan doğruya etkilemektedir. Demokratik, serbest ve otoriter tutum sergileyen öğretmenlerin sınıflarındaki öğrenciler bu tutumları benimsemekte ve davranışlarına yansıtmaktadırlar. Öğrencilerin değerleri öğrenmelerinde aldıkları modeller çok önemlidir. Özellikle ilköğretimde sınıfın lideri olarak benimsenen öğretmenlerin tutumlarının öğrencilerin değer yargılarını etkilediği öngörülmektedir (Sarmusak, 2011). Dolayısıyla ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ile saygılı olma eğilimleri arasında bir bağ olduğu söylenebilir.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeylerinin betimsel istatistikleri açısından; algılanan öğretmen tutumları alt boyutlarından demokratik tutum algılama düzeyi ortalama puanlarının otoriter tutum ve serbest tutum algılama düzeyi ortalama puanlarından yüksek olduğu, ayrıca saygı değeri düzeyi ortalama puanlarının toplam algılanan öğretmen tutumları düzeyi ortalama puanlarından yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin saygılı olma eğilim düzeyi ortalama puanlarının toplam algılanan öğretmen tutumları düzeyi ortalama puanlarından ve alt boyutlarının ortalama puanlarından (demokratik tutum, otoriter tutum, serbest tutum) yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla ortaokul öğrencilerinin

algıladıkları demokratik öğretmen tutumları düzeyinin diğer alt boyutları algılama düzeylerinden (otoriter tutum, serbest tutum) ve toplam algılanan öğretmen tutumları düzeyinden daha yüksek olması, öğrencilerin demokratik öğretmen tutum özelliklerini kendi algılama düzeylerine daha yakın buldukları şeklinde yorumlanabilir. Demokratik tutum özellikleri gösteren öğretmenler, demokratik öğrenme-öğretme ortamında demokratik grup lideri rolünü üstlenir. Diğer bir ifadeyle demokratik tutum sergileyen öğretmenlerin görevi laboratuvarda bulunan yönetici bilim insanı ile aynı şekildedir. Demokratik öğretmen tutumu sergileyen öğretmenlerin asıl amaçları öğrencilere önemli konularda lider olmaktır (Hoşgörür, 2006). Öğrencilerin söz konusu ortamda lider rolündeki öğretmeni kendilerine daha yakın hissederek fikirlerini daha rahat ifade edebileceği, bu durumun saygılı olma eğilimlerine ve diğer değer gelişimlerine de hizmet edebileceği bu nedenle elde edilen sonuçların bu öğretiyle desteklendiği söylenebilir.

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeyleri arasında; algılanan öğretmen tutumlarının alt boyutları olan demokratik öğretmen tutumu ile pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı, otoriter öğretmen tutumu ile negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı, serbest öğretmen tutumu ile negatif yönlü oldukça düşük düzeyde anlamlı olmayan, toplam öğretmen tutumu ile pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin saygılı olma eğilimlerinin, toplam algıladıkları öğretmen tutumları arttıkça arttığı, algılanan öğretmen tutumlarının alt boyutlarından demokratik öğretmen tutumu algıları arttıkça arttığı, otoriter öğretmen tutumu algıları ve serbest öğretmen tutumu algıları arttıkça azaldığı söylenebilir. Dolayısıyla ortaokul öğrencilerinin saygılı olma eğilimlerinin algıladıkları öğretmen tutumlarıyla ilişkili olduğu, algılanan demokratik öğretmen tutumlarının saygılı olma eğilimlerini olumlu etkilediği, algılanan otoriter ve serbest öğretmen tutumlarını ise olumsuz etkilediği söylenebilir. Sarmusak (2011) yaptığı araştırmada öğrencilerin saygılı olma eğilimlerini açıklayan önemli değişkenlerden birinin öğrencilerin demokratik öğretmen tutum algılarının olduğu ve öğrencilerin bu algıları ile saygılı olma eğilimlerinin doğru orantılı olduğu, öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutumları ne kadar çoksa öğrencilerin saygılı olma eğilimlerinin de o kadar çok olduğu sonucunu elde etmiştir. İnel ve Urhan (2018) yaptıkları araştırmada, çalışma grubunda yer alan öğrenciler için en önemli değer öğrenme aracının aile olduğu, akrabaların ve öğretmenlerin en çok tercih edilen model olduğu sonuçlarını elde etmişlerdir. Ayrıca araştırmada öğrencilerin, aileleri ve öğretmenlerinden dürüstlük, çalışkanlık değerlerini öğrendiklerini, ailelerinden öğrendikleri değerlerden farklı olarak saygı değerini öğretmenlerinden öğrendiklerini söyledikleri sonucunu elde etmişlerdir. Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen sonuçların alanyazın ile paralel olduğu söylenebilir.

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyete göre algıladıkları öğretmen tutumları ve saygılı olma eğilim düzeylerine dair; kız öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutum ortalamalarının erkek öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutum ortalamalarından yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Erkek öğrencilerin algıladıkları otoriter ve serbest öğretmen tutum ortalamalarının kız öğrencilerin algıladıkları otoriter öğretmen tutum ortalamalarından yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Öğrencinin ailesinden ve sosyal çevreden aldığı değer ve davranış kalıplarının öğrenme-öğretme ortamı ile edindirileceklerle çelişmesi ve uyuşmaması, öğrencinin arada kalmasına sebep olarak karar alma sürecini zorlaştırır (Öztürk, 2011). Buna göre; erkek öğrencilerin algıladıkları otoriter ve serbest öğretmen tutum düzeyleri kız öğrencilerden yüksek olurken kız öğrencilerin algıladıkları demokratik öğretmen tutum düzeylerinin erkek öğrencilerden yüksek olması, ataerkil aile ortamında yetişmeleri, ailede erkeğin otorite figürü olarak algılanması, buna karşın annenin ailede daha çok demokratik ortam sağlayıcı rolünde olması, kız çocuklarına biçilen rollerin daha naif olması, ailede başlayarak toplumun geneline yayılan kadın ve erkeğe atfedilen rollerin öğrencilerde algıda seçicilik olarak öğretmenin sınıf içi tutumlarının erkek öğrencilerde daha çok otoriter ve serbest tutum olarak, kız öğrencilerde demokratik tutum olarak algılanmasına yol açtığı yönünde yorumlanabilir. Demir'in (2003) yaptığı araştırmada, ilköğretim kademesinde sınıf öğretmenlerinin sergiledikleri demokratik davranışlara yönelik öğrenci görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmanın sonunda, öğretmenlerin demokratik olduğunu kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha çok savunmuşlar; erkek öğrenciler ise kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha çok demokrat olduğu görüşünü savunmuşlardır. Dolayısıyla araştırmada elde edilen sonuçlar literatür ile paralellik göstermektedir. Kız öğrencilerin algıladıkları toplam öğretmen tutum ortalamalarının erkek öğrencilerinin algıladıkları toplam öğretmen tutum ortalamalarından düşük olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı sonucu elde edilmiştir. Kız öğrencilerin saygılı olma eğilim ortalamalarının, erkek öğrencilerin saygılı olma eğilim ortalamalarından yüksek olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı sonucu elde edilmiştir. Sarmusak (2011) ilköğretim öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada; cinsiyet değişkeninin, öğrencilerin saygılı olma eğilimini doğrudan yordadığı ve kız öğrencilerin saygılı olma eğilimlerinin, erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu sonuçlarını elde etmiştir. Dolayısıyla söz konusu araştırma ile bu araştırmada elde edilen sonuçlar; kız öğrencilerde saygılı olma eğiliminin erkek öğrencilerden yüksek olması bakımından paralellik gösterirken anlamlılık açısından çelişmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından demokratik öğretmen tutumu düzeyinin; 5. sınıf düzeyinde 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu durum 5. sınıf öğrencilerinin yaş gruplarının ve gelişim özellikleri (görevleri) bakımından daha kendi içinde özgür ve demokratik olmaları, hayal dünyalarının henüz dış otorite ve toplum tarafından şekillendirilmemiş ve müdahale edilmemiş olması ile ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla 5. sınıflar yaşları ve gelişim seviyeleri gereği öğretmen tutumlarını daha demokratik olarak algılamaktadır. Öğretmenin öğrenci ile olan ilişkisinde, öğrencinin davranışlarının onaylanması çok önemlidir. Otoriter öğretmen tutumunda öğrencinin belli kalıbın dışında olan davranışlarının reddedilmesi iletişimin bozulmasına ve çatışmaya neden olur. Öğretmen ve öğrenci iletişiminde sorunların olması, öğrencinin olduğu şekliyle kabul edilmemesinin sonucudur. Ancak öğrencinin olduğu gibi kabul edildiği bir eğitim ortamında kendi değerlerini kabullenmesi beklenebilir (Şahin, 2011).

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından otoriter öğretmen tutumu düzeyinin; 8. sınıf düzeyinde 5 ve 6. sınıf düzeylerinden daha yüksek olduğu, 7. sınıf düzeyinde istatiksel açıdan anlamlı düzeye ulaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu durum 8. sınıf öğrencilerinin yaşlarının ve gelişim düzeylerinin diğer sınıf seviyelerinden farklı olması ve disiplin konusunda daha tutucu bir öğretmen tutumu gerektirdiği ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Sarmusak'ın (2011) ilköğretim öğrencileri ile yaptığı araştırmada, öğretmen tutumlarının 5. sınıf öğrencilerinde 4. sınıf öğrencilerinden daha çok otoriter algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla sınıf seviyesi arttıkça öğretmen tutumlarının daha fazla otoriter algılandığı yorumu yapılabilir. Bu durumda araştırma sonucunun literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından serbest öğretmen tutumu düzeyinin; 8. sınıf düzeyinde 5. sınıf düzeylerinden daha yüksek olduğu, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde istatiksel açıdan anlamlı düzeye ulaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu durum öğrencilerin yaşları ve gelişim düzeyleri arttıkça özgürlüğe (serbestlik) olan yönelim ve ihtiyaçlarının artması nedeniyle öğretmenlerin göstermiş olduğu serbest tutumu algılama düzeyleri 8. sınıfların ilgi ve ihtiyaçlarına daha uygun ve yönelik olduğu için daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Gül ve Güneş (2009) bu dönemde ergenlerin bağımsız olma ve kimlik bulma sebebi ile zor süreç geçirdiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu durum elde edilen sonuç ile paraleldir.

Ortaokul 8. sınıf düzeyinde algılanan öğretmen tutumlarının alt boyutlarından otoriter tutum ve serbest tutumun diğer sınıf seviyelerine göre (5. ve 6. sınıf) daha yüksek olması; 8.sınıf öğrencilerinin gelişim dönemleri gereği bireysel-

leşmenin daha çok öne çıkması nedeniyle yakın ve uzak çevrelerinde bulunan anne-baba, öğretmen gibi otorite figürlerinin göstermiş oldukları tutum ve davranışları özgürlüklerine yapılmış müdahale olarak görüp uç noktalarda algılama eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca 8. sınıf öğrencilerinin, 5 ve 6. sınıf öğrencilerinden; gelişim dönemleri, farkındalık seviyeleri, olgunluk düzeyleri, algılama biçimleri açısından farklı olmaları ve öğretmen ile daha çok özdeşim kurma eğiliminde olmaları sebebi ile öğretmenin gösterdiği tutumları daha çok içselleştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Özgürlük isteğinin ön plana çıktığı ergenlik döneminde, gençler davranışlarını kendilerinin kontrol etmeleri gerektiği inancına sahiptirler. Disiplin bu dönemde sorun olabilir. Bu durumda en uygun yaklaşım, çevrelerindeki yetişkinlerin olgun kararlar verebileceklerini düşündükleri alanlarda gençlere özerklik tanımalarıdır (Aydın, 2005). Dolayısıyla, ergenlik dönemi özelliklerinin daha yoğun görüldüğü 8. sınıf öğrencilerinin öğretmen tutumlarını daha çok otoriter veya serbest öğretmen tutumu şeklinde algılamalarına neden olmaktadır.

Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları öğretmen tutumlarının alt boyutlarından toplam öğretmen tutumu düzeyinin; 5. sınıf düzeyinde 8. sınıf düzeylerinden daha yüksek, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde istatiksel açıdan anlamlı düzeye ulaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Öğretmen, bir öğrenciye ahlaki özellikler açısından örnek teşkil eder. Öğretmen öğrencilere kibar ve saygılı davranırsa bunu gören diğer öğrenciler öğretmeni bu yönüyle taklit ederek model alırlar. Öğretmen, öğrencilerin kusurlarını hoş görebilirse, öğrencilerin de diğer insanların hatalarını hoş görüyle karşılaması beklenebilir (Goleman, 1998). Bu durum 5. sınıf seviyesinde öğrencilerin öğrenme algılarının daha çok dış otoriteye bağlı olması, odaklarının gelişim düzeyleri gereği daha çok öğretmende olması, öğretmenin her türlü tutum ve davranışlarının daha çok rol model alınması ile ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla öğretmene ve öğretmenin her türlü davranışına ve tutumuna yönelik algıları daha açıktır.

Ortaokul öğrencilerinin saygılı olma eğilimleri sınıf düzeylerine göre bakıldığında 5. sınıf düzeyinde 8. sınıflardan daha yüksek, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde anlamsız olduğu, 6. sınıf düzeyinde, 8. sınıf düzeyinden daha yüksek 5 ve 7. sınıf düzeylerinde anlamsız olduğu sonucu elde edilmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça saygılı olma eğilim düzeylerinin azalması sonucu; yaşları arttıkça otoriteye bağlılıklarının azalması, daha çok bireyselleşmeleri, kişiliklerinin oluşmasında sosyal medyanın olumsuz etkileri, aile yaşantılarında meydana gelen olumsuzluklar ve toplumda meydana gelen olumsuzlukların ergenlik dönemi ile birleşmesinin öğrencide meydana getirdiği etkilerin sonucu şeklinde yorumlanabilir. Başcı (2012) çalışmasında öğretmenlerin saygı, çalışkanlık, sorumluluk ve

dayanışma gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması gereken değerler arasında en önemlileri olduğunu belirtmiştir. Ancak Yiğittir (2009) ve Çengelci (2010) çalışmalarında, yaptıkları değerler eğitimi ile aile, toplum ve medyanın etkilerinin sebep olduğu olumsuz yaşantıların birbirleriyle çelişmesinden dolayı öğrencilerle problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yaşları arttıkça aile-medya-toplum üçlüsünün olumsuz etkilerine daha çok maruz kalmaları dolayısıyla elde edilen sonucun literatürle paralel olduğu söylenebilir. Tüm bu elde edilen sonuçlar ve literatür ışığında aşağıda bazı önerilere yer verilmiştir:

Araştırma, nicel bir yöntemle ve tarama modeli doğrultusunda ortaokul öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen bir çalışmadır. Araştırma konusu; nitel, nicel-nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı, farklı sınıf düzeylerinde veya farklı yaş gruplarında yenilenebilir.

Araştırmada algılanan öğretmen tutumlarının, ortaokul öğrencilerinin saygı değerlerini farklı değişkenlere göre nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin algıladıkları öğretmen tutumlarının sahip oldukları saygı değerini etkilediği görülmüştür. Algılanan öğretmen tutumlarının öğrencilerin sahip oldukları diğer değerleri nasıl etkilediğine dair nitel veya nicel yöntemler kullanılarak daha kapsamlı, ayrıntılı ve derinlemesine farklı çalışmalar yapılabilir. Yapılabilecek bu çalışmalarla elde edilecek sonuçlar doğrultusunda daha etkili değerler eğitimi yapılabilmesi adına eğitim-öğretim programlarında düzenleme yapılabilir.

Araştırmada, öğrencilerin, öğretmen tutumlarını algılama biçimleri ve saygılı olma eğilimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin öğretmen tutumlarını algılama biçimlerini ve saygılı olma eğilimlerini etkileyebilecek; kişisel özellikler, aile, sosyal çevre, okul iklimi, sosyo-ekonomik durum, gelişen teknoloji, yeniçağın getirdiği ihtiyaçlar, küresel olayların etkileri gibi değişkenler doğrultusunda farklı araştırmalar yapılabilir.

Son olarak araştırmada; öğrencilerin sınıf seviyeleri arttıkça saygı değeri düzeylerinde azalma olduğu ve öğretmen tutumlarının ise daha otoriter algılandığı sonuçları elde edilmiştir. Bu sonuçların nedenleri üzerinde durularak gerekli tedbirlerin alınması, öğretmen tutumlarında çağın gerekleri, yeni nesil öğrenci özellikleri, kişilik özellikleri göz önünde bulundurularak yeniliklere gidilmesi önerilmektedir. Ayrıca öğretmen tutumlarında yeni anlayışların denenmesi, öğretmen tutumlarının daha demokratik ve ihtiyaçlara cevap verir nitelik kazanmasının sağlanması, öğretmen tutumlarının eğitim kurumlarında yapılan değerler eğitimini daha çok destekler niteliğe kavuşturulması yetişecek yeni nesiller açısından toplum huzuru için önerilmektedir.

Extended Abstract

Introduction

When a person in the process of socialization learns the common behavior patterns, rules, and principles of the society, he establishes a connection between his individual goals and the goals of the society and ultimately internalizes the common values (Köknel, 1996). The value that constitutes an important aspect of a person's life is "an abstract measure, value that aims to determine the importance and meaning of any concept", as defined by the Turkish Language Association (2018) Dictionary.

In the Values Education Directive prepared by the Ministry of National Education (2019a), features related to "Respect, Empathy, and Respect for Differences" are directly included. The long-term purpose of values education is to help with moral issues that have become problematic in today's society and to build a more reliable world for society (Altan, 2011). Internalization of values by individuals, transferring them to future generations, and keeping them alive is one of the basic tasks of education systems (Çakıroğlu, 2013). In this sense, schools provide the opportunity to build a healthy society by ensuring that values are transmitted to new generations (Dewey, 2008). Therefore, schools are no longer institutions that only offer academic knowledge and aim for success only in this aspect.

TDK (2009) defines the value of respect as "the feeling of love and respect that causes one to act carefully, attentively and moderately towards someone or something due to their value, superiority, old age, usefulness and holiness." One of the most important elements in teaching respect and ethics is being a role model. Studentsobserve their teachers' attitudes, behaviors, approaches to their profession, the way they communicate with their superiors, colleagues, and assistants, the way they treat students, and most importantly, their reactions to students' questions, answers, and homework (Gardner, 2006). Teacher attitudes can be grouped into three: democratic attitude, authoritarian attitude, and liberal attitude (Tezcan, 1985).

In the literature, Thornberg and Oğuz (2013) in their study based on teachers' opinions concluded that behaviors such as showing respect, being tolerant, helping, acting fairly and honestly, and showing empathy are among the most important behaviors that students should acquire. It has been observed that there is no direct study on values and teacher attitudes in Türkiye. Sarmusak (2011) investigated the effect of the empathic tendencies and perceived teacher atti-

tudes of primary school 4th and 5th graders on student values, but there is no such study at the secondary school level. This study will investigate to what extent perceived teacher attitudes explain the value of respect. In this context, it is thought that the research to be conducted will contribute to the value formation process of secondary school students in Türkiye in terms of perceived teacher attitudes and the value of respect.

This work was conducted to examine the level of teacher attitudes and respect values perceived by secondary school 5th, 6th, 7th, and 8th grade students, and to analyze whether there is a significant relationship between them, and whether they differ significantly according to different variables (gender, grade level). For this purpose, answers were sought to the following questions:

1. What is the level of teacher attitudes and respectful tendencies perceived by secondary school students?
2. Is there a significant relationship between teacher attitudes perceived by secondary school students and their tendency to be respectful?
3. Do secondary school students' perceived teacher attitudes and respectfulness levels differ significantly according to gender?
4. Do secondary school students' perceived teacher attitudes and respectful tendencies differ significantly according to their grade levels?

Method

The relational survey method is one of the most frequently used methods in descriptive research types. For this reason, descriptive research is also known as survey research (Erkuş, 2005). This research is a descriptive research and conducted throughgeneral survey model. To determine the level of teacher attitudes and respect values perceived by secondary school students, written information was collected from the students through the Teacher Attitudes Student Form and the Inclination for Respect Scale.

Study group

The study group of the research consists of a total of 359 students, 173 female and 186 male, including 5th grade (61), 6th grade (97), 7th grade (73), and 8th grade students (128) studying in a secondary school in İzmit district of Kocaeli province. The sample selection in the research was made using the "Easily Accessible Sampling Method", one of the purposive sampling methods.

Data collection tool

In the research, "Teacher Attitudes Student Form " and "Inclination for Respect Scale" developed by Sarmusak (2011) were used. "Teacher Attitudes Student Form" is a scale consisting of 19 items with three dimensions (democratic attitude, authoritarian attitude, and liberal attitude). The "Inclination for Respect Scale" is one-dimensional and consists of 14 items.

Data analysis

The data obtained were analyzed with the SPSS 25 package program in the context of the purpose and questions of the research. Frequency, arithmetic mean, standard deviation, correlation, and t-test analyses were performed to analyze the data.

Discussion, Conclusion and Recommendations

In the study, when the descriptive statistics of secondary school students' perceived teacher attitudes and respectfulness tendency levels were analyzed, it was concluded that the mean scores of the democratic attitude perception level, which is one of the sub-dimensions of perceived teacher attitudes, were higher than the mean scores of the authoritarian attitude and liberal attitude perception level, and the mean scores of respect value level were higher than the mean scores of total perceived teacher attitudes level. In addition, it was concluded that the mean scores of secondary school students' respectfulness tendency level were higher than the mean scores of the total perceived teacher attitudes level and the mean scores of its sub-dimensions (democratic attitude, authoritarian attitude, liberal attitude). Therefore, the fact that the level of democratic teacher attitudes perceived by secondary school students is higher than the perception levels of other sub-dimensions (authoritarian attitude, liberal attitude) and the total perceived teacher attitudes level can be interpreted as that students find the democratic teacher attitude characteristics closer to their own perception levels. The main aim of teachers who exhibit democratic teaching attitudes is to be leaders in important matters to students (Hoşgörur, 2006). It can be said that the results obtained are supported by this doctrine.

When the relationship between secondary school students' perceived teacher attitudes and their respectfulness tendency was examined, it was concluded that there is a positive, moderately significant relationship with democratic teacher attitude, a negative, low significant relationship with authoritarian teacher

attitude, a negative, low and non-significant relationship with liberal teacher attitude, and a positive, low significant relationship with total teacher attitude which are the sub-dimensions of perceived teacher attitudes. In their study, İnel and Urhan (2018) found that the most important valuable learning tool for the students in the study group was family and that relatives and teachers were the most preferred models. In addition, in the study students said that they learned the values of honesty and diligence from their families and teachers and that they learned the value of respect from their teachers, unlike the values they learned from their families. Therefore, it can be said that the results obtained in this research are in parallel with the literature.

When the relationship between secondary school students' perceived teacher attitudes and respectfulness tendency levels according to gender was analyzed, it was concluded that the mean of democratic teacher attitude perceived by female students was higher than the mean of democratic teacher attitudes perceived by male students and this difference was statistically significant. It was concluded that the mean of authoritarian and liberal teacher attitudes perceived by male students was higher than the mean of authoritarian teacher attitudes perceived by female students and this difference was statistically significant. Sarmusak (2011), in her research conducted with primary school students found that gender variable directly predicts students' tendency to be respectful and that female students' tendency to be respectful is higher than that of male students. Therefore, the research in question and the results obtained in this research are parallel in terms of the tendency to be respectful being higher in female students than male students, however contradictory in terms of significance.

It was concluded that the level of democratic teacher attitude, one of the sub-dimensions of teacher attitude perceived by secondary school students. was higher at the 5th grade level than at the 6th, 7th, and 8th grade levels. It was also found that the level of authoritarian teacher attitude, one of the sub-dimensions of teacher attitudes perceived by secondary school students, was higher at the 8th grade level than at the 5th and 6th grade levels but did not reach a statistically significant level at the 7th grade level. In the study conducted by Sarmusak (2011) with primary school students, it was concluded that teacher attitudes were perceived more authoritarian in 5th grade students than in 4th grade students. Therefore, it can be interpreted that as the grade level increases, teacher attitudes are perceived as more authoritarian. In this case, it can be said that the research result is in parallel with the literature. Another finding of the research

shows that the level of liberal teacher attitude, one of the sub-dimensions of teacher attitudes perceived by secondary school students, was higher at the 8th grade level than at the 5th grade level but did not reach a statistically significant level at the 6th and 7th grade levels. Therefore, 5th graders perceive teacher attitudes as more democratic due to their age and development level. Problems in teacher-student communication are the result of not accepting students as they are. However, in an educational environment where students are accepted as they are, they can be expected to accept their own values (Şahin, 2011).

It was concluded that the level of total teacher attitude, one of the sub-dimensions of teacher attitudes perceived by secondary school students, was higher at the 5th grade level than at the 8th grade level and did not reach a statistically significant level at the 6th and 7th grade levels. A teacher sets an example for a student in terms of moral characteristics. If the teacher treats the students politely and respectfully, other students who see this will imitate the teacher in this aspect and take him as a model. If the teacher can tolerate students' shortcomings, students can also be expected to tolerate other people's mistakes (Goleman, 1998). This may be associated with the fact that students' learning perceptions at the 5th grade level are more dependent on external authority, their focus is more on the teacher due to their developmental level, and all kinds of attitudes and behaviors of the teacher are taken as more of a role model. Therefore, their perception of the teacher and all kinds of behavior and attitudes of the teacher are clearer.

When secondary school students' tendency to be respectful was examined according to the grade levels, it was found that it was higher at the 5th grade level than the 8th grade level, insignificant at the 6th and 7th grade levels, and was higher at the 6th grade level than the 8th grade level and was insignificant at the 5th and 7th grade levels. Başcı (2012) stated in his study that teachers' values such as respect, diligence, responsibility, and solidarity are the most important values that should be imparted to students. However, Yiğittir (2009) and Çengelci (2010) stated in their studies that they had problems with the students due to the conflict between the values of education they provided and the negative experiences caused by the effects of family, society, and the media. It can be said that the result obtained is in parallel with the literature, as students are more exposed to the negative effects of the family-media-society trio as they get older. In the light of all these results and the literature, some suggestions are given below:

The research can be renewed at different grade levels or different age groups, using qualitative, quantitative-qualitative methods together. It is seen that the

students' perceived teacher attitudes affect their tendency to be respectful. Different research can be conducted in line with variables such as personal characteristics, family, social environment, school climate, socio-economic situation, developing technology, needs of the new age, and the effects of global events.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar (lar) / Author (s): Nurcan ÖZCAN, Yusuf KESKİN, Şener DOĞAN

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kaynakça

Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 7(3), 607-622

Altan, M. Z. (2011). Çoklu zeka kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 4*(1), 1-55.

Aydın, B. (2005). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Nobel Basım.

Aydın, A. (2010). *Sınıf yönetimi* (11. Baskı). Pegem A Yayıncılık.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thoughts and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall, Inc.

Başcı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi.

Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk üniversitesi.

Büyükkaragöz, S. S. (1995). *Yükseköğretim programları ve demokratik tutumlar*. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Çakıroğlu, A. E. (2013). *Değerler eğitiminde korku kültürünün etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Demir, M. K. (2003). *İlköğretim sınıf öğretmenlerinin gösterdikleri demokratik davranışlara ilişkin öğrenci görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Dewey, J. (2008). *Okul ve toplum eğitim klasikleri dizisi-1* (H. A. Başman, Çev.). Pegem Academi.

Dökmen, Ü. (2005). *İletişim çatışmaları ve empati*. Sistem Yayıncılık.

Erjem, Y. ve Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: Yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, *30*(1), 15-30.

Erkuş, A. (2005). *Bilimsel araştırma sarmalı*. Seçkin Yayıncılık.

Gardner, H. (2006). *Five minds for the future*. Harvard Business School Press.

Goleman, Daniel. (1998). *Duygusal zeka neden IO'den daha önemlidir?* Varlık Yayınları.

Göksu, T. (2007). *Sosyal psikoloji*. Seçkin Yayıncılık.

Gül, S. K. ve Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 79-1001.

Hoşgörür, V. (2006). İletişim. Z. Kaya (Ed.), *Sınıf yönetimi* (6. Baskı). Pegem Akademi.

İnel, Y. ve Urhan, E. (2018). Model analizi etkinliği: ortaokul öğrencileri hangi değerleri kimden öğreniyor? *Gelecek Vizyonlar Dergisi, 2*(1), 44-50. 10.29345

Kant, I. (2009). *Eğitim üzerine ruhun eğitimi-ahlakî eğitim-pratik eğitim* (A. Aydoğan, Çev.). Say Yayıncılık.

Karakaya, İ. (2007). *Yükseköğretime öğrenci seçme sınavının yordama geçerliği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Kaya, Z. (2006). *Olumlu öğrenme ortamı oluşturma, Sınıf yönetimi*. Pegem Akademi.

Kıral, E. (2018). Kayıp giden bir değer: Saygı. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 5*(1), 4-10.

Köknel, Ö. (1996). Hoşgörünün ruhsal-toplumsal temelleri. O. Bekir (Ed.), *Hoşgörü ve eğitim*. Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Maden, K. (2017). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretim programında saygı değerinin yeri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Güçlüyarınlariçin2023eğitimvizyonu*. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019a). *Değerler eğitimi yönergesi*. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019b). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik testler.* Yeni Doğuş Matbaası.

Öztürk, B. (2011). Sınıfta istenmeyen davranışların önlenmesi ve giderilmesi. E. Karip (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 149-191). Pegem Akademi.

Sarmusak, D. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve algıladıkları öğretmen tutumlarının öğrencilerin ahlaki değer yargılarına etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Şahin, H. (2011). Okulda kişiler arası ilişkiler ve iletişim. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (2. Baskı). Pegem Akademi.

Tekin, M., Yıldız, M., Lök, S. ve Taşğın, Ö. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğretmen adaylarının çeşitli değişkenlere göre demokratik tutum düzeylerinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3*(3), 204-224.

Tezcan, M. (1985). Eğitimcilerin gençlere ilişkin olumlu ve olumsuz tutumları. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 8*(1-2), 113.

Thornberg, R. ve Oğuz, E. (2013). Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research*, *59*, 49-56.

Turan, C. ve Arslan, S. (2016). İlkokul öğrencilerinde evrensel ve insani değerlerin kazandırılma sürecinin, sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports ve Science Education*, *5*(1), 26-41.

Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2018). *Güncel Türkçe sözlük*. http://www.tdksozluk.com/

Yapıcı, M. (2007). Öğretmen tutumları ve yansımalar. *Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, 7*(3). http://docplayer.biz.tr/30835342-Ogretmenalgılari-ve-yansimalar-mehmet-yapici.html

Yiğittir, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4. ve 5. sınıf değerlerinin kazanılma düzeyi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.